

Artur KOPKA

Frankfurt nad Odrą

Populizm lewicowy w Europie na przykładzie partii „Die Linke” w Republice Federalnej Niemiec

Wstęp

W ostatnich latach jednym z największych wyzwań dla demokracji liberalnej w Europie stał się rosnący radykalizm polityczny. Szczególnie niepokojący w tym kontekście wydaje się być jednak wzrost tendencji populistycznych. Uważa się przy tym, iż największe zagrożenie dla wartości demokratycznych płynie ze strony radykalnych partii prawicowych¹, jednakże również radykalizm lewicowy oraz partie lewicowo-populistyczne niosą ze sobą wiele niebezpieczeństw dla pluralizmu i liberalizmu politycznego, stanowiących podstawę demokracji².

Podczas gdy wiedza na temat radykalnych partii prawicowych funkcjonujących w krajach Europy Zachodniej takich jak Francja, Austria, Dania, Holandia, Belgia, Włochy czy Niemcy, ale również w Polsce lub innych krajach post-transformacyjnych jest stosunkowo szeroka, nie można tego samego powiedzieć o radykalnych partiach zaliczanych do lewej strony politycznego spektrum. Niniejszy artykuł ma za zadanie analizę procesu oraz skutków pojawienia się partii PDS (Partia Demokratycznego Socjalizmu) po przełomie politycznym 1989/90 i funkcjonującej po fuzji z WASG (Alternatywa Wyborcza Praca i Sprawiedliwość Społeczna)³ od roku 2007 jako Partia Lewicy „Die Linke”, w systemie partyjnym Republiki Federalnej Niemiec⁴. Zagadnienie to zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ stanowi ono swoistą syntezę problematyki post-transformacyjnej z precedensową w Europie sytuacją polityczną wynikającą z procesu jednoczenia się dwóch zupełnie odmiennych od siebie państw zarówno w sferze reżimu politycznego, jego ideologicznej podstawy, jak i konstrukcji społecznych współzależności.

Radykalizm i populizm polityczny o charakterze lewicowym

Pojęcie populizmu jest terminem budzącym wiele kontrowersji. Niektórzy autorzy traktują populizm jedynie jako charakterystyczny styl prowadzenia polityki, inni natomiast przy-

¹ C. Mudde, *Radikale Parteien in Europa*, w: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Bonn 2008, s. 18.

² Odnosnie zagrożeń dla demokracji związanych z populizmem patrz m.in.: F. Decker, w: *Populismus in Europa – Krise der Demokratie?*, red. R. von Thadden, A. Hofmann, Göttingen 2005; F. Decker, T. Spier, L. Rensmann, w: *Populismus in Europa. Gefahr für die Demokratie oder nützliches Korrektiv?*, red. F. Decker, Wiesbaden 2006; J. Szacki, w: *Populizm na przełomie XX i XXI wieku. Panaceum czy pułapka dla współczesnych społeczeństw*, red. M. Marczevska-Rytko, Toruń 2006.

³ WASG (Wahlalternative Arbeit und Soziale Gerechtigkeit) – lewicowa partia polityczna utworzona w roku 2005 głównie na terenie Niemiec Zachodnich przez byłych członków koalicji rządowej SPD-Zieloni.

⁴ *Przez nas zachwianiu uległ stabilny system partyjny w Niemczech* (tłum. własne z j. niem.: *Durch uns ist das feste Parteiensystem in Deutschland durcheinander geraten*), wypowiedź Lothara Bisky, przewodniczącego PDS, po wyborze na przewodniczącego Europejskiej Lewicy na 2. Kongresie Partii w Pradze w dniu 24.11.2007, „DIE LINKE” (2007), <http://die-linke.de/politik/international/detail/zurueck/zweiter-kongress-der-el-in-prag/artikel/lotharbisky-zum-neuenvorsitzenden-gewaehlt/>, 27.02.2008.

pisują mu cechy politycznej ideologii. Cas Mudde definiuje populizm jako jeden z rodzajów politycznego radykalizmu, przy czym w sposób kategoriowy rozgranicza on pomiędzy „radykalizmem” i „ekstremizmem”, pojęciami stosowanymi w literaturze politologicznej często w sposób synonimiczny. Jego kryterium, według którego różnicuje on oba pojęcia, stanowi pytanie o to, czy dana partia akceptuje demokratyczne zasady i porusza się w ich obszarze, czy też jej dążenia z założenia ukierunkowane są przeciwko zasadom demokracji i mają na celu jej obalenie. W pierwszym przypadku mówi on o „radykalizmie” politycznym, zagrażającym demokracji jedynie w wyniku stosowania technik oraz retoryki podważającej jej istotę, w drugim natomiast o „ekstremizmie” będącym jednoznacznie w sprzeczności z konstytucyjnymi zasadami demokracji i zmierzającym do jej usunięcia⁵. Szczegółowe różnice pomiędzy ekstremizmem a populizmem znaleźć możemy u Lars’a Rensmann’a, który określa cechy umożliwiające typologiczne rozgraniczenie tych dwóch pojęć. W przypadku ekstremizmu mamy do czynienia z zamkniętą, anti-pluralistyczną formą ideologii, odrzucającą zasady demokracji liberalnej, w przypadku populizmu natomiast z elastycznością ideologiczną oraz anti-pluralistycznymi i anti-liberalnymi elementami wynikającymi głównie z kolektywnej polityki tożsamościowej. Dla ekstremizmu typowa jest przy tym postawa *stricte* anti-systemowa, podczas gdy populizm charakteryzuje się postawą systemowo immanentną, skierowaną głównie przeciwko polityczno-gospodarstwu establishmentowi. W przypadku populizmu w zakresie koncepcji instytucjonalnej do czynienia mamy raczej z krytyką założeń liberalizmu oraz instytucji i praktyk demokracji reprezentatywnej. Żądania partii populistycznych w ramach systemu politycznego odnoszą się jedynie do wprowadzenia plebiscytowych form demokracji bezpośredniej oraz wzmocnienia władzy prezydenckiej kosztem ograniczeń wynikających z trójpodziału władzy. W związku z powyższym nie można umiejscawiać ich jednoznacznie poza nawiasem demokracji, jak ma to miejsce w przypadku aktorów ekstremistycznych, z założenia dążących do dyktatury lub innej formy władzy autorytarnej⁶.

Cechy typowe dla ideologii partii populistycznych podzielić można na dwie grupy. Obok postawy skierowanej przeciwko establishmentowi oraz podkreślania kolektywnej tożsamości społecznej „my na dole” i przeciwstawiania jej indywidualnym interesom „tych na górze” w zakresie wertrykalnej orientacji ideologicznej wymienić można również anti-pluralistyczne elementy związane z reprezentowaniem ujednoczonej „woli narodu” lub tzw. „milczącej większości” oraz obroną przeciwko modernizacji społeczno-kulturowej jako „projektowi elity”. Ponadto w zakresie ideologicznej orientacji horyzontalnej (przeciwko wpływom zewnętrznym) charakterystyczne dla populizmu są m.in. postawa anti-europejska (przeciwko UE), anti-globalizacja, anti-amerykanizm oraz narodowy protekcjonizm społeczno-ekonomiczny i związane z tym elementy anti-pluralistyczne⁷.

Za charakterystyczne dla partii populistycznych uważa się również specyficzne środki stosowane w ramach prowadzonej przez nie polityki, takie jak: polaryzacja „wróg”–„przyjaciół” oraz bezkompromisowe odgraniczenie od tych pierwszych, przedstawianie rzeczywistości za pomocą „czarno-białych” kontrastów, głoszenie teorii spiskowych, w tym doszukiwanie się i głoszenie tzw. „zdrady narodu”, agresywny, często metaforyczny język, wykorzystywanie tematów tabu, powoływanie się na argument tzw. „zdrowego rozsądku”

⁵ C. Mudde, *Radikale Parteien...*, op. cit., s. 12.

⁶ L. Rensmann, *Populismus und Ideologie*, w: *Populismus in Europa. Gefahr für die Demokratie oder ein nützliches Korrektiv?*, red. F. Decker, Wiesbaden 2006, s. 68–69.

⁷ *Ibidem*, s. 64–65.

oraz szerzenie strachu związanego z możliwością utraty tożsamości narodowej lub suwerenności państwa⁸.

Wśród wielu partii populistycznych, mających różnorodne polityczno-instytucjonalne oraz ekonomiczne cele programowe, wyodrębnić można wykazujący wiele cech wspólnych z partiami pravicowymi oraz narodowo-populistycznymi typ partii populistyczno-lewicowych. Charakterystyczny dla tych partii jest przede wszystkim ekonomiczny protekcjonizm społeczno-narodowy pozwalający na polityczną działalność skierowaną przeciwko przedstawicielom szeroko pojętego „kapitału międzynarodowego”. Jednocześnie stoją one w opozycji do „elity” zarówno gospodarczej, jak i politycznej, zarzucając im działalność spiskową kosztem tzw. „zwykłych obywateli”. W odróżnieniu od radykalnych partii pravicowych są one zazwyczaj otwarte zarówno na społeczno-kulturowe, jak i polityczne procesy modernizacyjne. Poza płaszczyzną gospodarczą różnice w stosunku do populizmu pravicowego widoczne są również niejednokrotnie w podejściu do spraw związanych z obronnością i bezpieczeństwem oraz uniwersalistyczno-egalitarnej i anty-ksenofobicznej postawie ideologicznej⁹.

Radykalne i populistyczne partie lewicowe w Europie

Dla ilustracji zjawiska radykalizmu oraz populizmu lewicowego w Europie warto przyjąć się partiom tego typu funkcjonującym na Starym Kontynencie. Upadek ustrojów realnego socjalizmu w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989/90 spowodował pogłębienie się kryzysu europejskich partii komunistycznych. Na powstałą sytuację zareagowały one w różnoraki sposób: 1) niezłomną lojalnością do komunizmu, 2) zakończeniem swojej niezależnej egzystencji i wejście w skład innej partii 3) transformacją do partii socjaldemokratycznej 4) rezygnacją z określenia „komunistyczna” i rozwojem w kierunku demokratycznego socjalizmu¹⁰. W tabeli 1 przedstawione zostało zestawienie formacji politycznych, które zaliczyć można do grupy istotnych europejskich partii radykalnych o charakterze lewicowym w Europie.

Tabela 1

Radykalne partie lewicowe w Europie

Kraj	Partia	Najwyższy wynik wyborczy	Ostatni wynik wyborczy
1	2	3	4
Niemcy	DIE LINKE (wcześniej PDS lub WASG)	11,9	11,9
Francja	PCF (Komunistyczna Partia Francji)	9,3	4,3
Grecja	KKE (Komunistyczna Partia Grecji)	13,1	8,2
Włochy	RC (Odrodzenie Komunistyczne)	8,6	5,8
Dania	SF (Socjalistyczna Partia Ludowa)	14,6	13,0
Szwecja	VP (Partia Lewicy)	12,0	5,9
Cypr	AKEL (Postępowa Partia Ludu Pracującego)	34,7	32,3

⁸ Por. ibidem, s. 68–77.

⁹ Por. ibidem.

¹⁰ P. Moreau, S. Courtois, G. Hirscher, *Einleitung*, w: *Der Kommunismus in Westeuropa. Niedergang oder Mutation?*, red. P. Moreau et al., Landsberg 1998, s. 15–21.

1	2	3	4
Słowacja	Smer (Kierunek)	29,1	29,1
Republika Czeska	KSČM (Komunistyczna Partia Czech i Moraw)	18,5	12,8
Rosja	KPRF (Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej)	24,3	11,6
Mołdawia	PCRM (Partia Komunistów Republiki Mołdawii)	49,9	46,0
Ukraina	KPU (Komunistyczna Partia Ukrainy)	24,7	5,4

Źródło: C. Mudde, *Radikale Parteien...*, op. cit., s. 14; dane dla RFN: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>, dane dla Szwecji: http://www.vansterpartiet.se/index.php?option=com_content&view=article&id=1057&Itemid=813, dane dla Danii: <http://www.sf.dk/default.aspx?func=article.view&cbtrest=dropdownmenu&topmenuID=10964&id=10963>, 02.02.2010.

Większość z ww. partii nie gra istotnej roli w swoich krajach, choć kilku z nich udało się uniknąć politycznej marginalizacji. Jako najbardziej znaczące partie komunistyczne w Europie Zachodniej wymienić można Komunistyczną Partię Grecji (KKE), Komunistyczną Partię Francji (PCF) oraz Partię Komunistycznego Odrodzenia (RC) we Włoszech. Rewolucyjne przekonania tych partii nie są jednak zbyt wyraźne, a treści komunistyczne wykorzystywane jedynie jako narzędzia retoryczne, co sprawia, iż mimo deklarowanego dążenia do ustanowienia ustroju socjalistycznego, bliższe są one raczej partiom socjaldemokratycznym. W Europie Wschodniej sytuacja kształtuje się nieco inaczej. Podczas gdy również tu większość partii będących spadkobiercami partii komunistycznych odżegnuje się od swojej przeszłości, a wiele z nich popadło w zapomnienie, niektórym z nich udało się zachować dużą część swojego dawnego elektoratu. Przykładem tego mogą być chociażby kraje powstałe po rozpadzie Związku Radzieckiego, takie jak Rosja czy Ukraina. Szczególnym przypadkiem jest Mołdawia, gdzie Komunistyczna Partia Republiki Mołdawii (PCRM), jako najsilniejsza siła polityczna, rządzi samodzielnie krajem od roku 2001. W krajach Unii Europejskiej do radykalnych partii lewicowych będących w stanie uzyskać znaczącą część wyborczych głosów i mieć wpływ na politykę należy przede wszystkim Postępowa Partia Ludu Pracującego AKEL na Cyprze. Partia ta w ostatnich wyborach uzyskała ponad 30% głosów i już po raz drugi z jej szeregów pochodzi prezydent kraju. Kolejnym ugrupowaniem politycznym, które z powodzeniem przeszło przemianę z lewicowej partii ekstremistycznej na partię radykalną jest czeska KSČM, będąca mimo spadku popularności wciąż trzecią siłą polityczną w Republice Czeskiej¹¹. W sposób szczególny na znaczeniu politycznym zyskała w ostatnim czasie słowacka SMER, która w roku 2006 zdobywając ponad 29% głosów wygrała wybory i wraz ze Słowacką Partią Narodową (SNS) oraz centrolewicową Partią Ludową – Ruch na rzecz Demokratycznej Słowacji (ĽS-HZDS) tworzy koalicję rządową¹². Ponadto do istotnych lewicowych partii populistycznych zaliczyć można również duńską SF oraz szwedzką VP¹³. Na szczególną uwagę zasługuje jednak niemiecka partia „Die Linke”, której rodowód sięga do byłej NRD i która jako Partia Demokratycznego Socjalizmu (PDS) reprezentująca początkowo w sposób szczególny interesy mieszkańców wschodniej części zjednoczonych Niemiec umiejętnie odnalazła się w nowej rzeczywistości. Po fuzji z równie lewicową WASG i powstaniu Partii Lewicy „Die Linke” partia ta od roku 2005 odnosi coraz większe sukcesy na niemieckiej arenie politycznej.

¹¹ Por. C. Mudde, *Radikale Parteien...*, op. cit., s. 14–15.

¹² <http://www.ambasada-slowacji.pl/ipr/20060704>, 19.02.2010.

¹³ Por. L. Rensmann, *Populismus...*, op. cit., s. 71.

PDS/Partia Lewicy.PDS w systemie partyjnym RFN

W wyniku przełomu politycznego lat 1989/90 doszło w byłej NRD do powstania wielu nowych ruchów politycznych. Po zjednoczeniu zostały one jednak wchłonięte przez partie funkcjonujące już wcześniej w RFN. Jedyną partią stanowiącą prawdziwe *novum* w systemie partyjnym zjednoczonych Niemiec stanowiła Partia Demokratycznego Socjalizmu (PDS) będąca spadkobiercą rządzącej dotychczas, komunistycznej SED. Mimo, iż po politycznej kompromitacji związanej z upadkiem komunistycznej dyktatury osiągnęła ona w ramach przeprowadzonych w roku 1989 wyborów do jednoizbowego parlamentu NRD niewiele ponad 16%, udało jej się, jako jedynej organizacji politycznej byłej NRD, wejść w roku 1990 do ogólnoniemieckiego parlamentu. Stało się to możliwe dzięki specjalnej regulacji wyborczej przewidującej osobne 5% progi wyborcze dla starych i nowych krajów związkowych¹⁴. Niezmiennie odwołująca się do wartości socjalistycznych PDS stała się azylem dla wielu osób pochodzących ze sceny politycznej byłej NRD, chcących zaangażować się w życie polityczne zjednoczonych Niemiec¹⁵.

Z pierwszych wyborów parlamentarnych po zjednoczeniu, które odbyły się w grudniu 1990 zwycięsko wyszły chadecka CDU/CSU oraz liberalna FDP, będące architektami szybkiego połączenia obu części kraju. SPD opowiadające się przeciwko przyspieszaniu tego procesu poniosło klęskę osiągając najgorszy wynik od końca lat 50-tych. Oprócz PDS, które uzyskało 2,4%, z tego 11,1% na terenach byłej NRD i jedynie 0,3% w Landach Zachodnich, do parlamentu weszło jeszcze porozumienie Sojusz 90/Zieloni¹⁶. Ze względu na słaby rezultat wyborczy PDS początkowo nie wróżyono tej partii praktycznie żadnych szans na przetrwanie, jednak z biegiem czasu udało jej się umocnić swoją pozycję w niemieckim systemie partyjnym.

W wyborach parlamentarnych w październiku 1994¹⁷ spadek poparcia zanotowały dwie duże partie narodowe CDU i SPD, lecz koalicji CDU/CSU i FDP udało się zachować większość rządową¹⁸. Jednak na skutek rozczarowania sytuacją społeczno-ekonomiczną w zjednoczonych Niemczech, która doprowadziła do pojawienia się w nowych krajach związkowych zjawiska tzw. „Ostalгии”¹⁹, mieszkańcy Niemiec Wschodnich zwrócili się znowu w stronę PDS,

¹⁴ O. Niedermayer, R. Stöss, *DDR-Regimewandel, Bürgerorientierungen und die Entwicklung des gesamt-deutschen Parteiensystems*, w: *Parteien & Wähler im Umbruch. Parteiensystem und Wahlverhalten in der ehemaligen DDR und den neuen Bundesländern*, red. O. Niedermayer, R. Stöss, Opladen 1994, s. 26.

¹⁵ Nie znaczy to jednak, że PDS stała się jedyną partią mającą w swoich szeregach byłych członków SED. Wielu wcześniejszych działaczy partyjnych znalazło swoje miejsce również w innych partiach funkcjonujących na arenie politycznej RFN.

¹⁶ Po połączeniu ugrupowania Sojusz 90/Zieloni (Bündnis 90/Grüne) z zachodniونيemiecką Partią Zielonych (Die Grünen), którzy startując w roku 1990 samodzielnie nie uzyskali wymaganych 5% i nie weszli do niemieckiego parlamentu, powstała w roku 1993 ogólnoniemiecka partia Sojusz 90/Partia Zielonych (Bündnis 90/Die Grünen), por. O. Niedermayer, *Von der Hegemonie zur Pluralität: Die Entwicklung des ostdeutschen Parteiensystems*, w: *Die Transformation Ostdeutschlands. Berichte zum Sozialen und politischen Wandel in den neuen Bundesländern*, red. H. Bertram, R. Kollmorgen, Opladen 2001, s. 83.

¹⁷ W roku wyborczym 1994 miała miejsce kumulacja wyborów na płaszczyźnie federalnej i komunalnej oraz płaszczyźnie europejskiej i poszczególnych krajów związkowych, dlatego też rok ten określany jest w Niemczech jako „Superwahljahr” (pol. „Super rok wyborczy”).

¹⁸ Por. G. Olzog, H.-J. Liese, *Die politischen Parteien in Deutschland*, München 1999, s. 72 oraz O. Niedermayer, R. Stöss, *DDR-Regimewandel...*, op. cit., s. 27.

¹⁹ Pojęcie „Ostalгии” określa zazwyczaj nostalgiczną tęsknotę za czasami NRD oraz tendencyjnie pozytywne przekłamywanie rzeczywistości związanej z komunistyczną przeszłością przez obywateli byłej NRD.

umożliwiają jej tym samym polityczny „Comeback”²⁰. PDS udało się poprawić swój wynik wyborczy na 4,4%. Mimo, że nie osiągnęła ona 5% progu wyborczego, PDS weszła ponownie do parlamentu dzięki specjalnej klauzuli wyborczej i uzyskaniu trzech mandatów bezpośrednich, niemalże podważając liczbę swoich parlamentarzystów²¹. W wyniku rosnącej koncentracji sceny politycznej w nowych krajach związkowych najpóźniej po roku wyborczym 1994 zauważyć można wykształcenie się dwóch różnych struktur systemów partyjnych we wschodniej i zachodniej części Niemiec. Na terenie byłej NRD wykrystalizował się system trójpartyjny, w którego skład wchodziły CDU i SPD oraz stosunkowo silna PDS. Ta ostatnia praktycznie nieobecna była w systemie partyjnym w zachodniej części Niemiec, gdzie system partyjny, podobnie jak przed zjednoczeniem, składał się z CDU, SPD, FDP i Partii Zielonych²².

Wybory parlamentarne, które odbyły się we wrześniu 1998, przyniosły ze sobą swoisty zwrot polityczny. Triumfalne zwycięstwo w wyborach odniosła socjaldemokratyczna SPD uzyskując 40,9% wyborczych głosów. W wyniku utworzenia koalicji rządowej z Partią Zielonych, która osiągnęła wynik 6,7%, SPD posiadająca tym samym wygodną większość parlamentarną, była w stanie po 16 latach rządów chadecko-liberalnych przejąć władzę. Za sukces można uznać również wynik PDS, której udało się uzyskać 5,1% oddanych głosów, a tym samym przekroczyć próg wyborczy i zapewnić sobie 36 miejsc w Bundestagu oraz statut frakcji parlamentarnej²³. We wschodniej części Niemiec PDS uzyskała 21,6%, co pozwoliło jej na umocnienie pozycji na tamtejszej scenie politycznej. Uzyskując 1,2% na terenie zachodnich krajów związkowych PDS udało się co prawda poprawić swój poprzedni wynik wyborczy, jednak nadal nie można było tego uznać za przełom²⁴.

Wyniki wyborów parlamentarnych z września 2002 stanowiły dla PDS zarówno niespodziewaną, jak i dotkliwą porażkę. Ciągły wzrost poparcia oraz słabnące mechanizmy wyobcowania partii na arenie politycznej sprawiały wrażenie stosunkowo komfortowej sytuacji przedwyborczej dla PDS. Mimo to partia ta zdobyła w wyborach jedynie 4,0%, a tym samym nie przekroczyła progu wyborczego, czego skutkiem była jedynie dwuosobowa reprezentacja partii w Bundestagu dzięki mandatом bezpośrednim uzyskanym w okręgu Berlińskim. Poparcie wyborcze w zachodniej części kraju wyniosło ponownie 1,1%, natomiast fakt, że na terenie Niemiec Wschodnich spadło ono do jedynie 16,9% uznać można było niewątpliwie za polityczny cios. Powodem tego stanu rzeczy był m.in. udział PDS w koalicjach rządowych na płaszczyźnie krajów związkowych, czego skutkiem było swoiste „odczarowanie” w oczach wyborców partii, której głównym sloganem wyborczym była *stała opozycja przeciwko sytuacji politycznej panującej w Niemczech*²⁵. Negatywny wpływ na wynik wyborczy miało również ustąpienie z urzędu senatora do spraw gospodarczych w Berlinie charyzmatycznego

²⁰ V. Neu, *Linkspartei.PDS (Die Linke)*, w: *Handbuch der deutschen Parteien*, red. F. Decker, V. Neu, Wiesbaden 2007, s. 316.

²¹ M. Gerth, *Die PDS und die ostdeutsche Gesellschaft im Transformationsprozess. Wahlerfolge und politisch-kulturelle Kontinuitäten*, Hamburg 2003, s. 138.

²² W roku 1994 na terenie byłej NRD oddano prawie 19,8% głosów na PDS, podczas gdy partiom FDP oraz Zielonym nie udało się przekroczyć 5% progu wyborczego. Jednocześnie na terenie „starej RFN” PDS pozostała bez większego znaczenia politycznego uzyskując jedynie 0,9% głosów. Por. G. Olzog, H.-J. Liese, *Die politischen Parteien...*, op. cit., s. 74–75.

²³ Por. E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke. Der smarte Extremismus einer deutschen Partei*, München 2008, s. 113.

²⁴ U. Alemann, *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, Opladen 2000, s. 76.

²⁵ Motto wyborcze partii brzmiało w j. niem.: „Die PDS bleibt Opposition gegen die derzeit In Deutschland herrschende Politik”, E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 114.

Georga Gysi, jednej z głównych postaci PDS, odczytane przez wyborców jako pośrednie zdystansowanie się od partii. Ponadto ze względu na antywojenną politykę wywodzącego się z SPD kanclerza Gerharda Schrödera, partii ciężko było wykorzystać w wyborach tzw. „kwestię Iracką” oraz utrzymać swój wizerunek jako „jedynej partii pacyfistycznej” w Niemczech, a powodująca wzrost polaryzacji wyborców zmasowana krytyka PDS w stosunku do Unii CDU/CSU, była korzystna przede wszystkim dla rządzących dotychczas SPD i Partii Zielonych, jako realnej politycznej alternatywy dla ewentualnego powrotu rządów partii chadeckich²⁶.

Rozpoczęta przez kanclerza Gerharda Schrödera reforma systemu opieki społecznej i rynku pracy oraz zapowiedziany program reform w zakresie polityki gospodarczej pod nazwą „Agenda 2010” doprowadziły do brzemiennych w skutkach zawirowań wewnątrz SPD. Społeczne niezadowolenie spowodowane m.in. zmianami w zakresie systemu świadczeń socjalnych, znane również pod nazwą „Hartz IV”, stało się powodem ostrej krytyki ze strony związków zawodowych będących dotychczasowym partnerem politycznym SPD oraz do wielu wystąpień jej członków z partii. W formie protestu pod wodzą skłóconego z SPD byłego ministra finansów w rządzie koalicji SPD-Partia Zielonych Oskara Lafontaine powstało nowe ugrupowanie polityczne pod nazwą Alternatywa Wyborcza Praca i Sprawiedliwość Społeczna (WASG)²⁷, w skład której weszli krytyczni wobec poczynań rządu byli członkowie SPD oraz działacze pracowniczych związków zawodowych²⁸. Jasno zadeklarowana w tym konflikcie PDS, która w ramach zmasowanej kampanii zdecydowanie opowiadała się przeciwko reformom „Harz IV”, zaczęła dążyć do połączenia się z WASG w celu umocnienia swojej pozycji na lewym skrzydle ogólnoniemieckiego systemu partyjnego dzięki wykorzystaniu szybko powstałych, stosunkowo silnych struktur organizacyjnych nowopowstałej formacji w zachodniej części kraju. Jeszcze przed przyspieszonymi wyborami parlamentarnymi, które odbyły się we wrześniu 2005 r., po nie udzieleniu przez parlament wotum zaufania kanclerzowi Schröderowi, doszło do kooperacji obu ugrupowań, której skutkiem było kandydowanie przedstawicieli WASG z list wyborczych Partii Lewicy.PDS²⁹.

Wybory parlamentarne, które odbyły się przedterminowo głównie z powodu drastycznie rosnącego niezadowolenia społecznego, doprowadziły do sytuacji patowej pomiędzy SPD i CDU/CSU. Podczas gdy obie duże partie straciły część swojego elektoratu, największy wzrost poparcia wyborczego odnotowała Partia Lewicy.PDS, która zdobywając 8,7% wyborczych głosów i trzy mandaty bezpośrednie osiągnęła swój najlepszy dotychczasowy rezultat i stała się czwartą siłą polityczną w systemie partyjnym RFN. Sukces ten spowodowany był głównie wzrostem poparcia w zachodniej części kraju, gdzie razem z WASG po raz pierwszy

²⁶ Ibidem, s. 114–115.

²⁷ WASG – Wahlalternative für Arbeit und Soziale Gerechtigkeit – Alternatywa Wyborcza Praca i Sprawiedliwość Społeczna – partia skupiająca środowiska lewicowe założona w roku 2004. Początkowo utworzone zostały dwie struktury organizacyjne: założona przez członków związków zawodowych SPD w Szwerin inicjatywa „Praca i Sprawiedliwość” („Arbeit und soziale Gerechtigkeit” – ASG) oraz powstała jako reakcja na politykę oszczędnościową Berlińskiego Senatu „Alternatywa Wyborcza 2006”, w skład której wchodziło wielu zwolenników Oscara Lafontaine’a, którzy wraz z nim opuścili SPD już w roku 1999. Po krótkim czasie obie inicjatywy połączyły się w jedną organizację i założyły stowarzyszenie, przekształcone w styczeniu 2005 w partię polityczną. Ugrupowanie to, jeszcze bez bezpośredniego wsparcia późniejszego przewodniczącego partii Oscara Lafontaine’a, uzyskało w wyborach do parlamentu Nadrenii Północnej-Westfalii 2,2%, co z pewnością można było uznać za sukces nowopowstałej partii. Por. P. Moreau, *Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative (WASG)*, w: *Handbuch der deutschen Parteien*, red. F. Decker, V. Neu, Wiesbaden 2007, s. 155 oraz E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 75.

²⁸ U. Andersen, *Konstanten und Veränderungen im deutschen Parteiensystem*, w: *Parteien – Parteiensystem – Parteienforschung*, red. U. Andersen, Schwalbach/Ts. 2009, s. 83–84.

²⁹ Por. V. Neu, *Linkspartei.PDS...*, op. cit., s. 319.

uzyskała ona 4,9% głosów. Jednakże również na terenie wschodnich krajów związkowych udało jej się odrobić straty z poprzednich wyborów i osiągnąć wynik 25,3%. W obu przypadkach decydująca dla mobilizacji wyborców okazała się strategia polegająca na zmasowanym proteście przeciwko rządowym reformom. Tym razem PDS nie powtórzyła błędów z poprzednich wyborów i zamiast atakować partie opozycyjne, zaatakowała frontalnie rząd i założenia prowadzonej przez niego polityki, zjednując sobie w ten sposób wielu nowych wyborców krytycznie oceniających rozwój społeczno-politycznej sytuacji w kraju³⁰. Nowa konstelacja partyjna na niemieckiej arenie politycznej uniemożliwiająca uzyskanie większości rządowej przez koalicję CDU/CSU z FDP lub SPD z Partią Zielonych, oraz niezmienna niechęć do współpracy z uważaną za nie-koalicyjną na płaszczyźnie federalnej Partią Lewicy.PDS, doprowadziła do powstania tzw. „Wielkiej Koalicji” pomiędzy partiami CDU/CSU i SPD³¹.

Tabela 2

Wyniki wyborcze Partii Lewicy* w wyborach parlamentarnych w latach 1990–2009

Rok wyborczy	Głosy łącznie (%)	Ilość mandatów	Niemcy Wschodnie (%)	Niemcy Zachodnie (%)
1990	2,4	17	11,1	0,3
1994	4,4	30	19,8	1,0
1998	5,1	36	21,6	1,2
2002	4,0	2	16,9	1,1
2005	8,7	54	25,3	4,9
2009	11,9	76	26,4	8,3

* W latach 1990–2002 jako PDS, w roku 2005 jako Partia Lewicy.PDS (Linkspartei.PDS), w roku 2009 jako Partia Lewicy (Die Linke).

Źródło: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>, 14.02.2010.

Podobnie jak na płaszczyźnie federalnej, również na płaszczyźnie parlamentów krajów związkowych PDS uważana była początkowo za partię nie-koalicyjną. Jednakże tu ideologiczna blokada oraz tabuizowanie możliwości udziału PDS w koalicji rządowej z biegiem czasu osłabły. Już w roku 1994, w konsekwencji rosnącej koncentracji wschodnio-niemieckiej sceny partyjno-politycznej, w tzw. Nowych Landach wykształciła się trójpartyjna struktura systemu partyjnego. Z wyjątkiem Saksonii-Anhalt jedynie CDU, SPD oraz PDS udało się przekroczyć 5%-owy próg wyborczy, przy czym tej ostatniej udało się również poprawić swoje dotychczasowe wyniki i osiągnąć w Saksonii-Anhalt 19,9% (+7,7%), w Meklemburgii-Pomorzu Przednim 22,7% (+7,0%), Turyngii 16,6% (+6,9%), w Saksonii 16,5% (+6,3%) oraz w Brandenburgii 18,7 (+5,3). Z powodu braku politycznej alternatywy w roku 1994 w Saksonii-Anhalt doszło do powstania tzw. „Modelu Magdeburskiego”, w którym SPD

³⁰ Por. E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 116–117.

³¹ W tym czasie w RFN doszło do powstania tzw. „płynnego” systemu pięciopartyjnego, w którym ze względu na wzrost fragmentaryzacji ma miejsce bezpośrednia „płynna” konkurencja polityczna zarówno pomiędzy dwiema dużymi partiami narodowymi, jak i trzema mniejszymi partiami obecnymi na parlamentarnej scenie politycznej, w przeciwieństwie do wcześniejszego układu partyjnego z wyraźnie zaznaczoną asymetrią strukturalną oraz tzw. „trzecią siłą” jako potencjalnym koalicyjantem. Por. O. Niedermayer, *Entwicklung des deutschen Parteiensystems*, w: *Handbuch der deutschen Parteien*, red. F. Decker, V. Neu, Wiesbaden 2007, s. 130.

i Partia Zielonych utworzyły rząd mniejszościowy tolerowany przez PDS. Jednocześnie czołowi politycy SPD nadal podkreślali absolutną dezaprobatę dla możliwości współpracy z PDS. Niewiele później również w Meklemburgii-Pomorzu Przednim w szeregach tamtejszej SPD pojawiła się gotowość do kooperacji z PDS w ramach tzw. „Modelu Szwerińskiego”, co ponownie spotkało się ze zmasowaną krytyką zarządu partii. Jednak już pod koniec roku 1996 vice-przewodniczący SPD Wolfgang Thierse oświadczył, że na terenie Niemiec Wschodnich ze względu na charakterystykę tamtejszej sceny politycznej nie uda się uniknąć współpracy z PDS na płaszczyźnie parlamentów krajów związkowych. Od tego momentu udział PDS w tego typu koalicji rządowej stał się tylko kwestią czasu³².

Po następnej serii wyborów do Landtagów w latach 1998/99 PDS udało się ponownie zwiększyć swoje poparcie w niemalże wszystkich wschodnio-niemieckich krajach związkowych. Tylko w Saksonii-Anhalt, gdzie PDS liczyła na pełny udział w koalicji rządowej, jej wynik zatrzymał się na wysokości 19,6%, co wystarczyło jedynie do ponownego tolerowania rządu mniejszościowego stworzonego przez SPD. Wprawdzie zarząd SPD nadal absolutnie odrzucał kooperację z PDS na płaszczyźnie federalnej, jednak kategoryczna polityka odgradzania się od niej zaczęła słabnąć wraz z wyborem Oskara Lafontaine na przewodniczącego SPD. Przełamanie politycznej izolacji PDS nastąpiło już w tym samym roku utworzeniem formalnej koalicji obu partii w Meklemburgii-Pomorzu Przednim, gdzie PDS udało się osiągnąć wynik 24,4% poparcia wyborczego. Niezmiernie słabe rezultaty wyborcze w starych krajach związkowych drgnęły natomiast podczas wyborów do senatu w Berlinie, gdzie partia ta na terenie Berlina Zachodniego uzyskała wynik 6,9% i tym samym po raz pierwszy przekroczyła 5% próg wyborczy. W tym samym czasie w Berlinie Wschodnim PDS uzyskała wynik 47,6%, stając się jednocześnie najsilniejszą siłą polityczną na tym terenie. Dzięki temu, po niepowodzeniu rozmów koalicyjnych pomiędzy SPD, FDP oraz Partią Zielonych, w roku 2002 również Berlin stał się krajem związkowym rządzonego przez koalicję SPD-PDS. W tym samym roku w Meklemburgii-Pomorzu Przednim, mimo znacznego spadku poparcia dla PDS (−8%), podtrzymana została dotychczasowa koalicja rządowa SPD-PDS³³.

Wybory na płaszczyźnie Landów z roku 2002 przyniosły zróżnicowane rezultaty. W Brandenburgii oraz Turynгии, ale również w Saksonii-Anhalt, gdzie PDS stanowiła opozycję, udało się jej znacznie poprawić swoje wcześniejsze wyniki. Natomiast w Landach, gdzie wchodziła ona w skład rządzącej koalicji, jak Meklemburgia-Pomorze Przednie czy Berlin, jej rezultaty wyborcze nie uległy poprawie, a częściowo wręcz drastycznie spadły. Szczególnie dramatyczne było fiasko wyborcze PDS w roku 2006 w Berlinie, gdzie straciła ona ponad jedną trzecią wyborców³⁴. Jednakże mimo tej porażki, dzięki dobremu wynikowi SPD, możliwa okazała się kontynuacja dotychczasowej koalicji. W przeciwieństwie do Berlina w Meklemburgii-Pomorzu Przednim w roku 2006 zakończona została koalicja SPD-PDS i zastąpiona wielką koalicją SPD-CDU³⁵.

Na terenie zachodniej części Niemiec PDS przez długi czas pozostawała praktycznie bez żadnego politycznego znaczenia. Do roku 2006 jedynie w Bremie udało jej się w latach 1995 oraz 1999 przekroczyć granicę 2%³⁶.

³² E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 122–149.

³³ Ibidem, s. 153–158.

³⁴ Por. V. Neu, *Linkspartei.PDS...*, op. cit., s. 319.

³⁵ E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 158.

³⁶ Por. tab. 3.

Tabela 3

Wyniki Partii Lewicy w wyborach do parlamentów krajów związkowych w latach 1990–2009

Niemcy Wschodnie – Nowe Kraje Związkowe					
	Brandenburgia	Meklemburgia-Pomorze Przednie	Saksonia	Saksonia-Anhalt	Turyngia
1990	13,4	15,7	10,2	12,0	9,7
1994	18,7	22,7	16,5	19,9	16,6
1998		24,4		19,6	
1999	23,3		22,2		21,4
2002		16,4		20,4	
2004	28,0		23,6		26,1
2006		16,8		24,1	
2009	27,2		20,6		27,4

Berlin			
	Łącznie	Berlin Wschodni	Berlin Zachodni
1990	9,2	23,6	1,1
1995	14,6	36,3	2,1
1999	17,7	39,5	4,2
2001	22,6	47,6	6,9
2006	13,4 (2,9*)	28,1 (3,3*)	4,2 (2,7*)

Niemcy Zachodnie – Stare Kraje Związkowe										
	Badenia-Wirtemb.	Bawaria	Brema	Hamburg	Hesja	Saksonia Dolna	Nadrenia Pn.-Westw.	Nadrenia-Palatinat	Saara	Szlezwig-Holsztyn
1990		–				–	–		–	
1991			–	0,5	–			–		
1992	–									–
1993				–						
1994		–				–			–	
1995			2,4		–		–			
1996	–							–		–
1997				0,7						
1998		–				–				
1999			2,9		–				0,8	
2000							1,1			1,4
2001	–			0,4				–		
2002										
2003		–	1,7		–	0,5				
2004				–					2,3	
2005							0,9+2,2*			0,8
2006	3,1*							2,5*		
2007			8,4							
2008		4,3		6,4	5,1	7,1				
2009					5,4				21,3	6,0

* Wynik wyborczy WASG.

Źródło: Zestawienie własne na podstawie: <http://www.wahlrecht.de/ergebnisse/bundestag.htm>, 4.08.2009.

Partia Lewicy „Die Linke”

Partia Lewicy „Die Linke” powstała z połączenia dwóch ugrupowań znajdujących się na lewym skraju osi podziału niemieckiej sceny politycznej Partii Lewicy.PDS oraz Alternatywy Wyborczej Praca i Sprawiedliwość Społeczna. WASG założona została w roku 2004 jako sprzeciw przeciwko rzekomemu prowadzeniu polityki rządu SPD i Partii Zielonych w oparciu o założenia tzw. „nurtu neoliberalnego”. Ugrupowanie to skupiało z jednej strony byłych członków SPD oraz zwiaźkowców uważających program rządowych ustaw „Agenda 2010” oraz „Harz VI” za *świadome podważenie dotychczasowych wyobrażeń na temat sprawiedliwości społecznej*, z drugiej strony stanowiło ono polityczną przystań dla różnorodnych, rozproszonych dotąd na terenie zachodnich Niemiec organizacji oraz aktywistów lewicowych od komunistów, poprzez socjalistów, aż po działaczy politycznych tradycyjnie preferujących model państwa opiekuńczego³⁷. Założenia WASG były kompatybilne z opartą na proteście społecznym oraz silnej opozycji antykapitalistycznej strategią PDS. WASG co prawda nie zgadzało się z polityką prowadzoną w Berlinie przez koalicję rządową, w której uczestniczyło PDS, lecz członkowie ugrupowania byli świadomi, że samodzielnie nie uda im się przekroczyć 5% progu wyborczego. Ponieważ również PDS była bardzo zainteresowana politycznym partnerem na terenie Niemiec Zachodnich, porozumienie obu organizacji było praktycznie nieuniknione. Przyczynił się do tego także fakt, iż zarówno Georg Gysi, jak i Oskar Lafontaine, popierając projekt stworzenia wspólnej partii uzależnili swoje dalsze działania polityczne od współpracy obu ugrupowań³⁸, a przemianowanie partii na Partia Lewicy.PDS (Linkspartei.PDS) miało w tym kontekście wymiar symboliczny. Dlatego też po tym jak reprezentanci WASG wystartowali w przedterminowych wyborach z 2005 roku z list Partii Lewicy.PDS³⁹ oraz po sukcesie wyborczym, za jaki można było uznać wspólnie uzyskany wynik 8,7% głosów⁴⁰, już rok później doszło do rozmów przedstawicieli Partii Lewicy.PDS oraz WASG na temat formalnej fuzji w celu utworzenia nowej lewicowej partii politycznej. Po dopracowaniu ogólnych założeń programowych i uznaniu przez obie strony ideologii „demokratycznego socjalizmu” za wiodącą dla nowopowstającej formacji, w czerwcu 2007 roku doszło do formalnego połączenia obu ugrupowań i utworzenia nowej partii pod nazwą Partia Lewicy „Die Linke”⁴¹.

W konsekwencji ciągłego niezadowolenia dużej części społeczeństwa z sytuacji politycznej w kraju połączenia Partia Lewicy umocniła swoją pozycję na ogólnoniemieckiej scenie politycznej, odnosząc w wyborach parlamentarnych, które odbyły się w 2009 roku, kolejny sukces uzyskując 11,9% wyborczych głosów. Sukces był tym większy, że również osobne wyniki w obu częściach kraju były najlepszymi z dotychczasowych. Na wschodzie nowa partia uzyskała 26,4%, natomiast na terenie „starej republiki” poparcie wzrosło aż do 8,3%.

³⁷ Ibidem, s. 77.

³⁸ Georg Gysi, charyzmatyczny polityk, uważany za jednego z najważniejszych przywódców PDS, zapowiedział swój start w wyborach parlamentarnych, opowiadając się za utworzeniem wspólnych list z WASG, natomiast Oskar Lafontaine jednoznacznie uzależnił swoje polityczne zaangażowanie w WASG od współpracy z PDS. P. Moreau, *Arbeit & soziale Gerechtigkeit...*, op. cit., s. 165.

³⁹ Na listach wyborczych z ramienia WASG na zachodzie Niemiec znaleźli się m.in. aktywni Trockiści oraz członkowie Niemieckiej Partii Komunistycznej (Deutsche Kommunistische Partei – DKP). Ibidem.

⁴⁰ Po wyborach parlamentarnych w roku 2005 równorzędnymi przewodniczącymi frakcji parlamentarnej lewicy zostali Georg Gysi oraz Oskar Lafontaine. Ibidem.

⁴¹ Na równorzędnych przewodniczących nowej partii wybrani zostali dotychczasowy przewodniczący Partii Lewicy.PDS Lothar Bisky oraz pochodzący z WASG Oskar Lafontaine. E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 93–95.

Władzę w RFN przejęła po wyborach 2009 koalicja chadecko-liberalna, natomiast umocniona szczególnie na zachodzie kraju Partia Lewicy potwierdziła swoją pozycję jako czwartej siły politycznej w ogólnoniemieckim systemie partyjnym⁴².

Nowa formacja polityczna umocniła swoją pozycję również w strukturze partyjnej na płaszczyźnie parlamentów krajów związkowych. W Landach Wschodnich Partia Lewicy w wyborach, które odbyły się w 2009 r., w Saksonii straciła co prawda 3% w stosunku do poprzednich wyborów, uzyskując niewiele ponad 20%, jednak w Turynii poprawiła swój wynik zdobywając 27,4%, natomiast w Brandenburgii po uzyskaniu 27,2%, mimo delikatnego spadku poparcia (-0,8), weszła wraz z SPD na skład koalicji rządzącej. Na zachodzie kraju sytuacja Partii Lewicy dzięki połączeniu z silną w tej części Niemiec WASG zmieniła się natomiast w sposób diametralny. Już w maju roku 2007, czyli jeszcze przed formalną fuzją obu partii, udało jej się dzięki uzyskaniu w Bremie 8,4% oddanych głosów zapewnić sobie po raz pierwszy wstęp do zachodnoniemieckiego Landtagu. Niedługo później miała miejsce kontynuacja przełomowej passy wyborczej. Na początku 2008 roku Partia Lewicy uzyskała 5,1% w Hesji oraz 7,1% w Dolnej Saksonii, co pozwoliło jej na wprowadzenie swojej reprezentacji do parlamentów również tych starych krajów związkowych. Sukces ten udało się powtórzyć także w Hamburgu osiągając tam wynik 6,4%. Nawet w Bawarii, politycznej twierdzy konserwatywnej CSU, Partia Lewicy, startując z pozycji dotychczasowych 0%, we wrześniu 2008 roku niespodziewanie uzyskała tam sensacyjne 4,3% poparcia⁴³. Podobne zmiany w zakresie pozycji Partii Lewicy na scenie politycznej przyniósł także rok 2009, w którym również w Szlezwiku-Holsztynie nowa partia osiągając wynik 6% po raz pierwszy przekroczyła próg wyborczy, a w przedterminowych wyborach w Hesji udało jej się poprawić swój wcześniejszy wynik i uzyskać 5,4% wyborczych głosów⁴⁴. Wpływ coraz silniejszej Partii Lewicy na rozwój systemu partyjnego RFN można zaobserwować na przykładzie sytuacji w Saarze, gdzie w roku 2009 po wyborach do parlamentu tego Landu ze względu na wynik wyborczy „Die Linke”, która uzyskała absolutnie sensacyjny 21,3%. Ze względu na brak alternatywy koalicyjnej, która mogłaby uzyskać większość rządową bez konieczności włączenia w nią Partii Lewicy, na zachodzie kraju nadal uważanej za nie-koalicyjną, doszło do powstania tzw. „koalicji jamańskiej”, nazwanej tak od symbolicznych kolorów partii wchodzących w jej skład CDU, FDP i Partii Zielonych (czarny–żółty–zielony), która jeszcze do niedawna byłaby zupełnie nie do pomyślenia⁴⁵. Niewykluczone więc, że w skutek takiego rozwoju sytuacji w przyszłości również na płaszczyźnie federalnej, gdzie pozostałe partie dotychczas absolutnie wykluczają możliwość koalicji z Partią Lewicy, będą one albo zmuszone do zawierania podobnych jak w Saarze, z politycznego punktu widzenia dość egzotycznych koalicji rządowych, lub też do uwzględnienia postulatów Partii „Die Linke” w planowaniu rządowej polityki.

⁴² Ibidem, s. 128–138.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ W Hesji odbyły się w roku 2009 przedterminowe wybory do Landtagu. Powodem był układ sił pomiędzy partiami po wyborach z roku 2008, który ze względu na uzyskane przez Partię Lewicy 5,1%, uniemożliwił utworzenie większości rządowej w ramach tradycyjnych koalicji chadecko-liberalnej (CDU, FDP) lub socjaldemokratyczno-ekologicznej (SPD, Partia Zielonych). W sytuacji, w której FDP nie było zainteresowane współpracą w ramach przyłączenia się do tej drugiej opcji, ówczesna kandydatka SPD na premiera Landu Andrea Ypsilanti podjęła próbę utworzenia rządu koalicyjnego SPD z Partią Zielonych tolerowanego przez Partię Lewicy. Ta pierwsza tego typu próba na terenie tzw. „starej republiki” okazała się jednak fiaskiem. Po nieuzyskaniu wymaganej większości rozpisano kolejne wybory, w których SPD została przez wyborców skarcona za próbę współpracy z Partią Lewicy, wbrew wcześniejszym zapewnieniom składanych w trakcie kampanii wyborczej. U. Andersen, *Konstanten...*, op. cit., s. 84.

⁴⁵ Por. S. Fischer, B. Hengst, S. Kaiser, *Lafontaines Linke drängt in die Saar-Regierung*, „Spiegel online”, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,645918,00.html>, 14.02.2010.

Profil ideowo-programowy partii

Partia Lewicy jest partią socjalistyczną i uznaje realizację założeń tzw. „demokratycznego socjalizmu” za swoją przewodnią ideę polityczną. Założenia programowe partii w dużej mierze oparte są na dotychczasowym kursie politycznym PDS⁴⁶, choć po fuzji z uważaną za bardziej radykalną ideologicznie WASG są one formułowane w odważniejszy sposób. Różnicę stanowi szczególnie silnie wyeksponowana postawa antykapitalistyczna połączona ze zdecydowanymi elementami antyamerykańskimi⁴⁷. Również początkowo zasadniczy punkt programowy PDS, jakim było występowanie w obronie równości szans rozwoju dla krajów związkowych leżących we wschodniej części Niemiec, choć nadal istotny, po sukcesach wyborczych na zachodzie kraju w obawie przed redukcją roli partii do regionalnego reprezentanta interesów obywateli mieszkających na terenach byłej NRD nie stanowi już tak pierwszoplanowego elementu strategii politycznej. Za swój najważniejszy cel partia uznaje *przewycięcie ‘turbo-kapitalizmu’ funkcjonującego w federalnych Niemczech*. Podkreśla przy tym jednak, iż swoje cele polityczne, uważane za dość radykalne, chce osiągnąć działając w ramach zasad systemu demokratycznego, dążąc do powstania alternatywnej formy społeczeństwa poprzez zmiany w strukturze społecznego myślenia. W celu „dalszej demokratyzacji” państwa Partia Lewicy żąda wprowadzenia liczniejszych elementów demokracji bezpośredniej, jako umożliwiających większy wpływ zwykłych obywateli na sprawy kraju. Jako najważniejsze punkty swojej politycznej działalności określa m.in. społeczną sprawiedliwość, bezkompromisowy pacyfizm, walkę z radykalizmem prawicowym, ogólnodostępne szkolnictwo, ochronę środowiska oraz zmiany w prawie pracy z uwzględnieniem rozwoju publicznego sektora zatrudnienia⁴⁸. Główna strategia Partii oparta na tzw. „podwójnej drodze”, czyli próbie pozostania w zdecydowanej opozycji do obowiązującego modelu społecznego, a równocześnie chęci prowadzenia aktywnej polityki w ramach aktualnego systemu politycznego, bywa nie zawsze łatwa do realizacji i prowadzi nierzadko do napięć wewnątrzpartyjnych⁴⁹. Jedną z priorytetowych płaszczyzn aktywności partyjnej jest poza-parlamentowa działalność polityczna, polegająca głównie na prowadzeniu lokalnych akcji protestacyjnych oraz wspieranie różnego rodzaju inicjatyw obywatelskich.

Populistyczny charakter partii manifestuje się w sposób szczególny w forsowanej przez nią katastroficznej wizji „kryzysu egzystencjalnego całej cywilizacji” spowodowanego grabieżczym charakterem kapitalistycznego modelu produkcji i konsumpcji. Groźba załamania cywilizacyjnego ma natomiast wynikać z tendencji kapitalizmu do osiągania swoich strategicznych celów również przy pomocy środków militarnych. Głównymi przeciwnikami w tej walce stają się zarówno elity gospodarcze, jak i polityczne, pozostające rzekomo w zмовie w celu uzyskiwania korzyści kosztem zwykłych ludzi poprzez redukcję państwa opiekuńczego, podziału klasowego i ucisku społecznego oraz nadmierną eksploatację oraz zanieczyszczenie środowiska naturalnego. W celu zniwelowania różnic społecznych Partia Lewicy dąży przede wszystkim do daleko idącej redystrybucji majątku prywatnego z „góry” na „dół”⁵⁰.

⁴⁶ PDS umiejscawia się w ramach niemieckiego spektrum partyjnego w tradycji komunistycznych partii światopoglądowych, których pierwowzorem była Komunistyczna Partia Niemiec (Kommunistische Partei Deutschlands – KPD), V. Neu, *Linkspartei.PDS...*, op. cit., s. 323.

⁴⁷ Por. E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 199.

⁴⁸ Por V. Neu, *Linkspartei.PDS...*, op. cit., s. 323.

⁴⁹ W programie partii mówi się również o „strategicznym trójkącie” składającym się ze sprzeciwu i protestu, praca do współtworzenia i wprowadzania zmian, oraz dążenie do rozwiązań stanowiących alternatywę wobec kapitalizmu. Ibidem, s. 323.

⁵⁰ Jedną ze sztandarowych propozycji Partii Lewicy w tym kontekście jest ponowne wprowadzenie podatku od posiadanej majątku oraz podwyższenia podatku od spadku. E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 201–202.

Mimo, iż w programie Partii Lewicy oraz jej działalności parlamentarnej trudno jest doszukać się ewidentnych elementów antydemokratycznych, często postrzegana jest ona jako partia ekstremistyczna. Powodem tego są przede wszystkim wspierane przez nią lub częściowo wchodzące w skład partii ugrupowania zaliczane do lewicowo-ekstremistycznej sceny politycznej⁵¹, takie jak np.: Komunistyczna Platforma Partii Lewicy (Kommunistische Plattform der Partei DIE LINKE – KPF), Forum Marksistowskie (Marxistisches Forum – MF), Lewica Socjalistyczna (Sozialistische Linke – SL) oraz współpraca z Niemiecką Partią Komunistyczną (Deutsche Kommunistische Partei – DKP)⁵².

Członkowie i elektorat partii

Początki partii związane z przemianowaniem z SED na PDS charakteryzował drastyczny spadek liczby członków. Z 2,3 miliona członków SED w PDS pozostało jedynie nieco ponad 170 000⁵³. Mimo trwającego do roku 2005 ciągłego spadku liczby członków, jest ona we wschodniej części Niemiec, gdzie Partia Lewicy dysponuje drugą co do wielkości organizacją partyjną, wyjątkowo wysoka w porównaniu do liczebności innych partii na tym terenie⁵⁴. W przeciwieństwie do tego liczba członków partii na terenie zachodnich krajów związkowych wynosiła niewiele ponad 6000⁵⁵, tak więc ze względu na strukturę członków mogła być ona postrzegana jako wschodnio-niemiecka partia regionalna.

Tabela 4

Rozwój liczby członków PDS/Linkspartei.PDS

	1991	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Łącznie	172 579	131 406	123 751	114 940	105 029	98 624	94 627
Niemcy Wschodnie	172 579	130 463	121 848	112 953	102 976	96 395	91 530
Niemcy Zachodnie	–	891	1 871	1 905	1 943	2 074	2 917

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Łącznie	88 594	83 478	77 845	70 805	65 753	61 385	61 489
Niemcy Wschodnie	84 641	79 349	73 483	65 883	61 191	56 907	55 265
Niemcy Zachodnie	3 773	3 959	4 172	4 708	4 378	4 320	6 057

Źródło: P. Moreau, *Ein neuer politischer Akteur? Die Linkspartei nach den Bundestagswahlen 2005*, w: *Unentschieden. Die erzwungene Koalition*, red. H. Oberreuter, Erlangen 2009, s. 274.

⁵¹ Członkowie tych organizacji reprezentowani są również w ważnych gremiach wewnątrzpartyjnych, takich jak zarząd partii i komisja programowa oraz biorą udział w konwentach partii, co stanowi jeden z powodów obserwacji Partii Lewicy przez Urząd Ochrony Konstytucji (niem. Bundesverfassungsschutz), V. Neu, *Das Janusgesicht der PDS. Wähler und Partei zwischen Demokratie und Extremismus*, w: *Extremismus und Demokratie*, red. U. Backes, E. Jesse, Baden-Baden 2004, s. 168.

⁵² E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 233.

⁵³ Por. tab. 4.

⁵⁴ Dla porównania w roku 1998 liczebność innych partii na terenie Niemiec Wschodnich kształtowała się w następujący sposób: CDU – 75 000, SPD – 25 000, Partia Zielonych – 3000. M. Gerth, *Die PDS...*, op. cit., s. 74.

⁵⁵ Ibidem.

Sytuacja zmieniła się po rozpoczęciu współpracy z WASG, dzięki czemu udało się nieco zniwelować tę różnicę. W roku 2006 łączna liczba obu partii wynosiła 69 282⁵⁶, z czego 54 132 we wschodniej części Niemiec, a 14 976 w Landach Zachodnich. Do roku 2009 różnica ta zmniejszyła się jeszcze bardziej, a Partia Lewicy szczególnie dzięki nowym członkom na zachodzie kraju dysponowała już trzecią co do wielkości organizacją partyjną na terenie Niemiec⁵⁷. Liczba jej członków wynosiła w tym czasie 78 046 członków, z czego 48 416 na terenach wschodnich krajów związkowych i 29 551 na zachodzie Niemiec.

Tabela 5

Rozwój liczby członków Partii Lewicy „Die Linke”

	2006	2007	2008	2009
Łącznie	69 282 ^(a)	71 711 ^(b)	75 968 ^(c)	77 046 ^(c)
Niemcy Wschodnie*	54 132	50 940	49 220	48 416
Niemcy Zachodnie	14 976	20 658	26 669	29 551

* Niemcy Wschodnie + Berlin.

^(a) suma członków organizacji regionalnych Partii Lewicy.PDS i WASG oraz 174 członków zarządów obu partii.

^(b) suma członków organizacji regionalnych oraz 113 członków zarządu partii.

^(c) suma członków organizacji regionalnych oraz 79 członków zarządu partii.

Źródło: ^(a) Die Linke, *Mitgliederzahlen September 2009*, http://die-linke.de/partei/fakten/mitgliederzahlen_juni_2008/, 14.02.2010; ^(b) i ^(c) *Mitgliederzahlen Dezember 2009*, http://die-linke.de/partei/fakten/mitgliederzahlen_dezember_2008/, 2.05.2010.

Również struktura społeczna członków partii różni się od siebie w obu częściach kraju. Na wschodzie Niemiec najsilniejszą grupę stanowią renciści i emeryci, przy czym 2/3 wszystkich członków posiada wyższe wykształcenie. W zachodnich krajach związkowych do najliczniejszej grupy członków partii należą bezrobotni oraz robotnicy, a osoby z dyplomem akademickim stanowią zdecydowaną mniejszość. Jednak największym problemem w kontekście organizacji partyjnej Partii Lewicy wydaje się być struktura wieku jej członków. Również ten czynnik uległ niewielkiej poprawie po fuzji Partii Lewicy.PDS z WASG, lecz w roku 2007 odsetek osób powyżej 60 roku życia wynosił nadal 59%, przy czym członków pomiędzy 31 i 61 rokiem życia było 36%, a młodszych niż 30 lat jedynie 5%⁵⁸.

Podobnie struktura socjalna wyborców Partii Lewicy zmieniła się z biegiem czasu w sposób znaczący. Początkowa rola partii jako reprezentanta interesów Niemiec wschodnich oparta na mobilizacji wyborczej za pomocą hasła „my na wschodzie” oraz umiejętność politycznego wykorzystania społecznego protestu powodowała, iż jej wyborców stanowili głównie obywatele krytyczni wobec zjednoczenia Niemiec, poszkodowani z powodu zaistniałych zmian polityczno-gospodarczych, tęskniący za czasami NRD, sceptycznie nastawieni do przyszłości

⁵⁶ Ogólna liczba członków stanowi sumę członków Partii Lewicy.PDS 60 338 oraz WASG 8944. [http://www.die-linke.de/index.php?id=55&no_cache=1&tx_ttnews\[backPid\]=9&tx_ttnews\[tt_news\]=629](http://www.die-linke.de/index.php?id=55&no_cache=1&tx_ttnews[backPid]=9&tx_ttnews[tt_news]=629), 14.02.2010.

⁵⁷ Dla porównania w grudniu 2008 liczebność pozostałych partii na terenie Niemiec kształtowała się w następujący sposób: CDU – 528 972, SPD – 520 969, FDP – 65 600, Partia Zielonych – 45 192. O. Niedermayer, <http://www.welt.de/politik/deutschland/article4201205/Grosse-Parteien-schrumpfen-kleine-legen-zu.html>, 14.02.2010.

⁵⁸ Dla porównania struktura wiekowa członków partii Lewicy.PDS w 2005 roku kształtowała się następująco: starsi niż 60 lat 70%, 31–60 lat 26% oraz młodszy niż 31 lat 3%. E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 173.

oraz zniechęceni do polityki. Z czasem PDS nosząca znamiona elitarniej partii protestu zaczęła zmieniać się w partię reprezentującą przeciętnego obywatela Niemiec Wschodnich, przy czym zaskakująco niewielką grupę wyborców stanowili tu robotnicy⁵⁹. Po roku 2002 dzięki ostrej krytyce poczynań rządu Gerharda Schrödera w zakresie opieki społecznej i polityki pracy Partia Lewicy zyskała nowych zwolenników wśród innych grup społecznych, charakteryzujących się głównie niskim wykształceniem, wysokim bezrobociem oraz silniejszym powiązaniem ze związkami zawodowymi. W konsekwencji wzrosła ilość sympatyków partii szczególnie duża stała się część wyborców zaliczanych do grupy *przeegranych w procesie modernizacji*⁶⁰. Za typowy dla wyborców Partii Lewicy uznać można ponadto wysoki odsetek elektoratu ateistycznego⁶¹.

Uwagi końcowe

Fenomen Partii Lewicy „Die Linke” w Republice Federalnej Niemiec stanowi wyjątkowy przykład umiejętnego wykorzystania sprzyjających warunków społeczno-politycznych. W latach 90-tych wydawało się, że PDS, w oparciu o wynikający z podziału na dwa odrębne państwa nierówny poziom rozwoju dwóch części kraju, stanie się prototypem radykalnej partii lewicowej, która jako reprezentant interesów Niemiec Wschodnich łączyłaby populizm z (łagodną) ideologią socjalistyczną⁶². Ocena jej funkcjonowania w systemie partyjnym RFN na przełomie ostatnich lat pozostaje ambiwalentna. Z jednej strony z powodu typowego dla siebie sposobu interpretacji rzeczywistości pielęgnującego wartości oraz postawy związane z wschodnioniemiecką tożsamością opóźniła ona proces zbliżenia się do siebie kultur politycznych w nowej i starej części republiki oraz przyczyniała się do dalszej polaryzacji niemieckiej sceny politycznej. Z drugiej strony umożliwiła ona obywatelom Niemiec Wschodnich łagodniejsze przejście przez transformację ideowo-emocjonalną związaną ze zmianami wynikającymi ze zjednoczenia Niemiec. Przyznać należy, że Partia Lewicy zapewnia polityczną integrację w demokracji parlamentarnej ok. jednej czwartej wschodnio-niemieckiego elektoratu i zapobiega tym samym dalszej radykalizacji, a przynajmniej odpolityczeniu i oddaleniu się od demokratycznego systemu politycznego dużych grup coraz bardziej zniechęconego do polityki społeczeństwa. Po fuzji z WASG podobną funkcję Partia Lewicy spełnia również na terenie Niemiec Zachodnich⁶³.

Początkowo zupełnie wyizolowana w systemie partyjnym już po niedługim czasie, ze względu na wysokie poparcie wyborcze w nowych krajach związkowych, Partia Lewicy musiała zostać zaakceptowana jako ugrupowanie koalicyjne na płaszczyźnie parlamentów krajów związkowych we wschodniej części RFN. Na płaszczyźnie federalnej wszystkie pozostałe partie niemieckiej sceny politycznej do dnia dzisiejszego wykluczają możliwość współpracy z Partią Lewicy. Biorąc jednak pod uwagę umocnienie jej pozycji w ogólnoniemieckiej strukturze partyjnej po fuzji z WASG oraz znaczący wzrost poparcia w ostatnich wyborach parlamentarnych trudno jest przewidzieć jak długo będzie to jeszcze możliwe.

⁵⁹ V. Neu, *Linkspartei.PDS...*, op. cit., s. 323.

⁶⁰ E. Jesse, J. P. Lang, *Die Linke...*, op. cit., s. 117–139.

⁶¹ V. Neu, *Linkspartei.PDS...*, op. cit., s. 321.

⁶² C. Mudde, *Radikale Parteien...*, op. cit., s. 15.

⁶³ Por. M. Gerth, *Die PDS...*, op. cit., s. 280.

Sukcesy Partii Lewicy zachwiały bowiem stabilnym dotychczas systemem partyjnym RFN, co ze względu na nowy układ sił może w przyszłości skutkować koniecznością liczenia się z tą radykalnie-lewicową partią populistyczną w procesie tworzenia rządu w jednym z największych państw w Europie.

Bibliografia

- Alemann U., *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, Leske + Budrich, Opladen 2000.
- Andersen U., *Konstanten und Veränderungen im deutschen Parteiensystem*, w: *Parteien – Parteiensystem – Parteienforschung*, red. U. Andersen, Wochenschau Verlag, Schwalbach/Ts. 2009, s. 69–89.
- Gerth M., *Die PDS und die ostdeutsche Gesellschaft im Transformationsprozess. Wahlerfolge und politisch-kulturelle Kontinuitäten*, Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2003.
- Heinrich R., Hilmer R., *Die großen Parteien unter Druck – Eine Analyse der Wahl zum Deutschen Bundestag 2005*, w: *Unentschieden. Die erzwungene Koalition*, red. H. Oberreuter, Olzog Verlag, Erlangen 2009, s. 201–218.
- Jesse E., Lang J. P., *Die Linke. Der smarte Extremismus einer deutschen Partei*, Olzog Verlag, München 2008.
- Olzog G., Liese H.-J., *Die politischen Parteien in Deutschland*, Olzog Verlag, München 1999.
- Moreau P., *Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative (WASG)*, w: *Handbuch der deutschen Parteien*, red. F. Decker, V. Neu, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007, s. 155–162.
- Moreau P., *Ein neuer politischer Akteur? Die Linkspartei nach den Bundestagswahlen 2005*, w: *Unentschieden. Die erzwungene Koalition*, red. H. Oberreuter, Olzog Verlag, Erlangen 2009, s. 253–286.
- Moreau P., Courtois S., Hirscher G., *Einleitung*, w: *Der Kommunismus in Westeuropa. Niedergang oder Mutation?*, red. P. Moreau et al., Olzog Verlag, Landsberg 1998., s. 15–21.
- Mudde C., *Radikale Parteien in Europa*, w: *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 47/2008, Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn 2008, s. 12–19.
- Neu V., *Das Janusgesicht der PDS. Wähler und Partei zwischen Demokratie und Extremismus*, w: *Extremismus und Demokratie*, red. U. Backes, E. Jesse, NOMOS Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 2004.
- Neu V., *Linkspartei.PDS (Die Linke)*, w: *Handbuch der deutschen Parteien*, red. F. Decker, V. Neu, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007, s. 314–328.
- Niedermayer O., *Von der Hegemonie zur Pluralität: Die Entwicklung des ostdeutschen Parteiensystems, w: Die Transformation Ostdeutschlands. Berichte zum Sozialen und politischen Wandel in den neuen Bundesländern*, red. H. Bertram, R. Kollmorgen, Leske+Budrich, Opladen 2001, s. 77–95.
- Niedermayer O., Stöss R., *DDR-Regimewandel, Bürgerorientierungen und die Entwicklung des gesamtdeutschen Parteiensystems*, w: *Parteien & Wähler im Umbruch. Parteiensystem und Wahlverhalten in der ehemaligen DDR und den neuen Bundesländern*, red. O. Niedermeier, R. Stöss, Westdeutscher Verlag, Opladen 1994, s. 11–33.
- Rensmann L., *Populismus und Ideologie*, w: *Populismus in Europa. Gefahr für die Demokratie oder ein nützliches Korrektiv?*, red. F. Decker, VS Verlag für Sozialwissenschaften/GWV Fachverlag GmbH, Wiesbaden 2006, s. 59–80.

Summary

One of the main challenges European democracy has faced recently is growing political radicalism, and primarily the increasing importance of populist parties originating from both left and right sides of the political arena. This paper refers to the theoretical assumptions concerning this phenomenon to analyze the operations of the ‘Die Linke’ party in the German party system. This party is an excellent example of taking skillful advantage of the circumstances favoring the development of the populist tendencies that have emerged following the

recent, radical, social, and political changes in the Federal Republic of Germany. Against the background of European extremist left-wing parties, the paper presents the influence this Left-Wing Party exerts on the changing balance of power on the German political arena on a regional and national level, the ideological profile and party platform, and the changing structure of both its members and voters.